

УДК 343.16

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2019.9.23>**Колос С.С.**

*старший викладач кафедри права
Вінницький національний аграрний університет,
суддя у відставці
Апеляційний суд Вінницької області*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Постановка проблеми. Реформування судової системи є одним із пріоритетних напрямів розвитку демократії в Україні, оскільки найважливішими передумовами розвитку громадянського суспільства мають стати якісне, стабільне законодавство та ефективне правосуддя, які здатні реально забезпечувати надійний захист прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави. Актуальність проблем судової реформи визначає необхідність теоретичного осмислення нового етапу реформування судової системи в Україні, наближення її до міжнародних стандартів задля ефективного вдосконалення та реалізації її на практиці. Реформа судової системи, передусім, покликана забезпечити реалізацію принципу верховенства права в нашій державі та відновити довіру до судової влади.

Інститут слідчого судді у кримінальному провадженні покликаний посилити судовий контроль за стадією досудового розслідування, тому проблема ефективності досудового розслідування є не менш важливою, ніж проблема справедливого судочинства та довіри до суду.

Діяльність слідчого судді має надзвичайно важливе значення в контексті гарантування охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального процесу, від чого залежить і реалізація завдань кримінального провадження загалом. Однією з теоретичних та практичних проблем є проблема чіткого законодавчого регулювання діяльності слідчого судді, яка потребує негайного вирішення з метою забезпе-

чення належного судового контролю за стадією досудового розслідування.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблему здійснення судового контролю досліджували такі науковці: Ю.П. Аленін, В.Д. Бринцев, С.Г. Герасименко, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, І.І. Зарева, О.В. Калиновський, О.В. Капліна, Д.П. Кисленко, І.М. Коз'яков, О.В. Кондратьєв, Л.М. Лобойко, В.Т. Малярченко, М.А. Маркуш, В.Т. Нор, П.П. Пилипчук, М.А. Погорецький, В.В. Ринда, М.М. Сичук, Ю.В. Скрипіна, А.Р. Туманянц, П.В. Цимбал, В.І. Чорнобук, М.Г. Шавкун, О.Г. Шило, А.І. Яковинець та ін.

Проблеми нормативно-правового регулювання діяльності слідчого судді розглядали О.В. Білоус, Д.М. Валігура, С.В. Єськов, С.В. Завада, Т.Г. Ільєва, Н.С. Карпов, О.Б. Комарницька, О.М. Коріняк, Є.Д. Лук'яничков, М.М. Ольховська, В.О. Попелюшко, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, Р.І. Тракало, Л.Д. Удалова, О.Г. Яновська та ін.

Однак у практичній діяльності слідчі судді зустрічаються з численними труднощами, пов'язаними із недосконалістю кримінального процесуального закону. Отже, необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання порядку здійснення слідчими суддями контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні потребує подальших наукових досліджень.

Формулювання завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз нормативно-правового регулювання діяльності слідчого судді

щодо здійснення судового контролю у кримінальному провадженні та внесення пропозиції щодо удосконалення законодавчого регулювання порядку здійснення судового контролю у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Слідчий суддя – суддя першої інстанції, який здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК), та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК, голова чи за його визначенням інший суддя апеляційного суду (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК). Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду [6]. Порядок обрання слідчих суддів визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного суду зборами суддів. Слідчі судді (суддя) обираються за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді відповідного суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. До обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується у процесі розподілу судових справ та має пріоритетне значення. Основним елементом правового статусу судді є повноваження, які характеризують функціональну, державно-владну і правову природу його статусу [4, с. 26].

Повноваження слідчого судді визначені КПК, хоча чіткий перелік повноважень відсутній, що зумовлює наявність різних поглядів у кримінально-процесуальній доктрині щодо класифікації повноважень слідчого судді. Найбільш об'єктивною, на нашу думку, є класифікація, яку пропонує В.О. Попелюшко. Його

класифікація відповідає структурній побудові КПК: 1) повноваження у сфері процесуальних відносин, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження; 2) повноваження, пов'язані із розглядом та розв'язанням питань щодо видання дозволу на проведення визначених у законі слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та тих процесуальних дій, які спрямовані на збирання доказів; 3) повноваження щодо розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; 4) повноваження щодо збирання доказів у разі відмови слідчим, прокурором стороні захисту в задоволенні клопотання; 5) повноваження, пов'язані із встановленням процесуальних строків; 6) повноваження із розгляду та розв'язання питань про відводи під час досудового розслідування прокурора, слідчого, захисника, представника, спеціаліста, перекладача, експерта, секретаря судового засідання; 7) повноваження щодо вирішення на стадії досудового розслідування долі речових доказів; 8) повноваження щодо розв'язання питання про використання інформації, отриманої в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії про ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у цьому кримінальному провадженні; 9) повноваження щодо захисту прав людини, закріплених у ст. 206 КПК [5, с. 14].

Варто зазначити, що повноваження слідчого судді на стадії досудового розслідування визначені та регламентовані виключно у нормах КПК. Механізм реалізації службових прав і обов'язків слідчого судді (повноважень) також визначені цим нормативним актом.

КПК, виходячи з вимог Конституції України, суттєво розширив межі судового контролю в досудовому розслідуванні. Нині слідчий суддя за вмотивованим клопотанням слідчого, узгодженим із прокурором, або самого прокурора приймає рішення (ухвалу) про застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження: привід підозрюваного, обвинуваченого, свідка (ст. 140 КПК); накладення грошового стяг-

нення за невиконання учасником кримінального провадження процесуальних обов'язків (ст. 144 КПК); тимчасового обмеження підозрюваного в користуванні спеціальним правом (ст. 148 КПК); відсторонення підозрюваного від посади (ст. 154 КПК); тимчасового доступу до речей і документів (ст. 159 КПК); арешт майна підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння (ст. 170 КПК); обрання запобіжного заходу (ст. 176 КПК); затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу для участі в розгляді клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 187 КПК).

Крім того, лише за попереднім умотивованим рішенням (ухвалою) слідчого судді проводяться слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії: обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 234 КПК); огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 237 КПК); призначення експертизи за клопотанням сторони захисту у разі відмови слідчого, прокурора у її призначенні (ст. 244 КПК); відбирання зразків для проведення експертизи, призначеної слідчим суддею (ст. 245 КПК); аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію особи (ст. 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 1 ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК); спостереження за особою (ст. 269 КПК); аудіо- та відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Слідчий суддя також вирішує питання щодо можливості продовження строку тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою (ст. 199 КПК), зміну запобіжного заходу

(ст. 200 КПК) та виконує інші повноваження, визначені КПК, наприклад, встановлює строк для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування у разі зволікання сторони кримінального провадження з їх ознайомленням (ч. 10 ст. 290 КПК). Звичайно, всі ці повноваження він виконує лише за клопотаннями слідчого, прокурора, а в передбачених законом випадках – і за клопотанням сторони захисту. Якщо під час судово-контрольного провадження особа заявить про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади чи державній установі, слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву і невідкладно виконати такі дії: забезпечити негайне проведення судово-медичного обстеження особи; доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених у заяві особи; вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством (ч. 6 ст. 206 КПК).

Якщо ж під час судово-контрольного провадження особа не заявляє про застосування до неї насилля, але сам зовнішній вид затриманого, його стан чи інші відомі слідчому судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри про порушення вимог законодавства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі, слідчий суддя за власною ініціативою зобов'язаний невідкладно виконати ті ж самі дії, які він виконує у разі надходження заяви від затриманого про застосування до нього насильства (ч. 7 ст. 206 КПК).

Слідчий суддя також зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення особи, що позбавлена волі, захисником і відкласти будь-який розгляд, в якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисника час, якщо вона бажає залучити захисника або, якщо слідчий суддя вирішить, що обставини, встановлені під час кримінального провадження, вимагають участі захисника (ч. 8 ст. 206 КПК).

Призначення судово-контрольної діяльності законодавець України вбачає в забезпеченні надійного захисту конституційних прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження від незаконного їх обмеження органами досудового розслідування і прокуратури. Для успішного виконання цього завдання законодавець визначив вичерпний перелік слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть виконуватися органами досудового розслідування і прокурором лише на підставі дозволу (ухвали) слідчого судді. Крім того, усі визначені КПК заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися під час проведення досудового розслідування виключно слідчим суддею за письмовим клопотанням слідчого, прокурора.

Крім того, у КПК визначено вичерпний перелік рішень дій і бездіяльності слідчого, прокурора, які можуть бути оскаржені учасниками кримінального провадження до слідчого судді, розглянуті і вирішені ним у спеціальному судово-контрольному провадженні (ст. 303 КПК).

Анотація

Стаття присвячена розгляду проблеми нормативно-правового регулювання здійснення контрольної функції слідчим суддею в досудовому розслідуванні. Наголошено, що діяльність слідчого судді має надзвичайно важливе значення в контексті гарантування охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального процесу, від чого залежить і реалізація завдань кримінального провадження загалом. У практичній діяльності слідчі судді зустрічаються з проблемами, пов'язаними із недосконалістю кримінального процесуального закону, тому вдосконалення нормативно-правового регулювання порядку здійснення слідчими суддями контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні потребує подальших наукових досліджень.

Зазначено, що однією з теоретичних та практичних проблем є проблема чіткого законодавчого регулювання діяльності слідчого судді, яка потребує негайного вирішення з метою забезпечення належного судового контролю за стадією досудового розслідування.

Проаналізовано різні погляди у кримінально-процесуальній доктрині щодо класифікації повноважень слідчого судді як основного елемента правового статусу слідчого судді. Розглянуто механізм реалізації службових прав і обов'язків слідчого судді в досудовому розслідуванні. Висвітлено теоретичні та практичні проблеми здійснення контрольної функції слідчим суддею в досудовому розслідуванні. Наголошено на важливості ефективного нормативно-правового забезпечення здійснення слідчим суддею контрольної функції з огляду на специфіку його правового статусу.

Зазначено, що інститут слідчого судді в кримінальному провадженні покликаний посилити судовий контроль за стадією досудового розслідування. Встановлено, що чітке законодавче

Однак контрольні повноваження слідчого судді все одно є обмеженими як за характером, так і за обсягом. Вони не можуть більше розширюватися, бо це призведе до того, що слідчий суддя виконуватиме функцію обвинувача і слідчого [3, с. 166]. Саме тому необхідно чітко визначити межі судово-контрольної діяльності в досудовому розслідуванні.

Висновки. Судовий контроль не тільки забезпечує права людини, а й посилює загальні засади в досудовому розслідуванні, що робить цю стадію кримінального провадження більш ефективною. Враховуючи специфіку діяльності слідчого судді як суб'єкта кримінального провадження, чітке законодавче регулювання його правового статусу забезпечить належність та неупередженість у прийнятті ним рішень, які гарантуватимуть захист прав та інтересів учасників кримінального провадження. На нашу думку, необхідно розробити положення, яке б чітко регламентувало реалізацію повноважень слідчих суддів на стадії досудового провадження.

регулювання правового статусу слідчого судді забезпечить належність на неупередженість у прийнятті ним рішень, які гарантуватимуть захист прав та інтересів учасників кримінального провадження. Запропоновано розробити нормативно-правовий документ, який би чітко регламентував реалізацію повноважень слідчих суддів на стадії досудового провадження.

Ключові слова: слідчий суддя, досудове розслідування, нормативно-правове регулювання, судовий контроль, досудове розслідування.

Kolos S.S. Regulatory environment of the exercising of the control function by the investigating judge in the pretrial investigation

Summary

The article is devoted to the consideration of the problem of regulatory environment of the exercising of the control function by the investigating judge in the pre-trial investigation. It is emphasized that the activity of the investigating judge is of utmost importance in the context of guaranteeing the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the participants of criminal proceedings, on which the realization of the tasks of criminal proceedings as a whole depends. In practice, investigating judges encounter problems related to the imperfection of criminal procedural law, therefore further improvement of the regulatory environment of the procedure by which investigating judges control the observance of the rights, freedoms and interests of persons in criminal proceedings requires further scientific research.

It is noted that one of the theoretical and practical problems is the problem of definite legislative regulation of the activity of the investigating judge, which needs immediate resolution in order to ensure proper judicial control over the pre-trial investigation stage.

The different views in the criminal procedural doctrine concerning the classification of the powers of the investigating judge as the basic element of the legal status of the investigating judge are analyzed. The mechanism of realization of official rights and duties of the investigating judge in the pre-trial investigation is considered. The theoretical and practical problems of exercising the control function by the investigating judge in the pre-trial investigation are highlighted. Emphasis is placed on the importance of effective regulatory legal support for the investigative judge to exercise his supervisory role, given the specific nature of his legal status.

It is stated that the institute of the investigating judge in criminal proceedings is designed to strengthen judicial control over the stage of pre-trial investigation. It is established that a clear legislative regulation of the legal status of the investigating judge will ensure that he is impartial in his decisions, which will guarantee the protection of the rights and interests of participants in criminal proceedings. It is proposed to develop a normative legal document that would clearly regulate the exercise of the powers of investigative judges at the pre-trial proceedings stage.

Key words: investigative judge, pre-trial investigation, regulatory regulation, judicial review, pre-trial investigation.

Список використаних джерел:

1. Даньшин М.В., Кавун Д.Ю. Слідчий суддя у механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна: Серія «Право»*. 2016. Вип. 21. С. 157–164.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України и: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. Харків : Право, 2012. 392 с.
3. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2018. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/2956/1/aref_makarov_ma.pdf

4. Москвич Л.М. Статус суддів: теоретичний та порівняльно-правовий аналіз. 2004. 224 с.
5. Попелюшко В.О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні ІВ. О. Попелюшко. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 1 (9). URL: <http://lj.ou.edu.ua/articles/2014/nl/l4pvoukr.pdf>.
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 41-45.
7. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 2(6). URL: <http://lj.ou.edu.ua/articles/2012/n2/l2snpkpu.pdf>.